

„DOSARUL STRATIGRAFIC” AL ZONEI SACRE DE LA HISTRIA – ÎNTRE REALITATE ȘI IMPROVIZAȚIE*

DE

CONSTANTIN PEDA

Cetatea Histria, prin istoria și monumentele sale, poate fi considerată ca cel mai reprezentativ centru arheologic din România. Săpăturile întreprinse de-a lungul a mai bine de opt decenii au demonstrat complexitatea și dificultățile pe care le comportă investigațiile de profit din acest vechi oraș grecesc de la Marea Neagră. Din principalele obiective arheologice cercetate în perioada postbelică face parte și zona sacră a cetății, căreia i s-a acordat o atenție deosebită. De aceea, publicarea oricăror rezultate obținute de pe urma săpăturilor întreprinse în acest sector se dovedesc a fi de interes major.

Deschizând primele pagini ale fasciculei nr. 3 a revistei *SCIVA* din 1993, ne-au atras atenția titlul și dimensiunile primului articol intitulat *Distrugerea zonei sacre a Histriei de către geți*, semnat de Petre Alexandrescu, redactorul șef al publicației respective. Interesul stârnit de acest titlu, completat cu *Dosarul stratigrafic*, avea să dispară treptat, pe măsură ce avansam cu lectura, pentru ca în final să se transforme într-o totală dezamăgire. Se vorbește aici de numeroase distrugereri pe care le-a suferit acest sector arheologic de-a lungul întregii sale existențe, din secolul VII și până către finele secolului I î. Chr. Printre cei care au pricinuit asemenea dezastre sunt pomeniți sciții și regele Lysimach. Despre geți, ca devastatori ai aceluiași sector, cât și despre împrejurările care au dus la un asemenea deznodământ, nu se face nici cea mai neînsemnată mențiune. Probabil că despre evenimentele respective urmează să se vorbească în partea a doua a acestui „articol”, în care autorul ne promite (p. 249) că „va încerca o analiză a izvoarelor istorice”. Independent însă de ce va cuprinde această a doua parte, era necesar ca, cel puțin în finalul primei părți, să schițeze legătura dintre titlu și conținut.

Să trecem totuși peste ceea ce ne-am fi așteptat noi să cuprindă „articolul” în discuție și să ne oprim la ceea ce ni se promite de fapt, în subtitlul acestuia, denumit *Dosarul stratigrafic*. Din cele expuse încă din introducere rezultă că acest „dosar stratigrafic” face parte dintr-o lucrare mai mare, rezervată „publicării complete a rezultatelor cercetărilor din zona sacră, în vol. VII al seriei „Histria”, a cărui „apariție întârzie, afirmă P. A., din motive editoriale”. Din câte știm noi, o asemenea lucrare a figurat mulți ani în planul de cercetare al Institutului de Arheologie din București, dar n-a fost finalizată și deci n-a fost depusă spre publicare. Trecând și peste această justificare, departe de a fi reală, ne vom apleca asupra conținutului „dosarului stratigrafic”, denumire foarte îndrăgită de autor, și să vedem ce concluzii decurg din cele ce ni se înfățișează.

De la început trebuie arătat că este mai mult decât dificil să găsești un fir călăuzitor în acest hățiș și îngrămădire de date și probleme pentru a reuși să urmărești și să înțelegi întreaga stratigrafie a zonei sacre histriene. Concluziile se sprijină, din păcate, pe observații brute, preluate din carnetele de săpături proprii sau ale Victoriei Andronescu, obținute de pe urma investigațiilor efectuate în unele sectoare

* N. R. Prezenta notă a d-lui C. Peda ne-a fost înmănată de autor ca urmare a refuzului de a fi publicată (cum era firesc) în *SCIVA* sau în revistele din Dobrogea (*Pontica* și *Peuce*). Comitetul de Redacție al revistei *Arheologia Moldovei*, considerând necesară clarificarea unor probleme prin asemenea

discuții științifice deschise, a acceptat publicarea acestei note, subliniind că toate punctele de vedere aparțin numai autorului. Paginile revistei *Arheologia Moldovei* rămân deschise pentru continuarea eventuală a unui util dialog privind această problemă.

limitate, care au fost aplicate, fără discernământ, la întreaga zonă. Un astfel de procedeu nu poate fi utilizat în cazul de față, deoarece se știe că o bună parte a sectorului respectiv a fost cercetată și publicată de D. M. Pippidi (*Histria*, I, 1954), fapt, în mod neașteptat, trecut sub tăcere de P. A. Motivul este lesne de înțeles, dacă avem în vedere faptul că publicarea primelor cercetări arheologice de aici s-a făcut fără nici o observație stratigrafică de detaliu. P. A. s-a ferit să releve această deficiență, comițând totodată greșeala de a extinde observațiile stratigrafice ulterioare, obținute în părțile laterale necercetate anterior, la întreaga zonă sacră, metodă eronată și deci nepermisă.

Pentru a putea face aprecieri asupra exactității observațiilor stratigrafice era necesar ca articolul să fi fost însoțit în mod obligatoriu de profilurile înregistrate în cursul săpăturilor. Autorul face doar aluzie la niște profiluri ale secțiunilor practicate de Victoria Andronescu în 1956, plasate în spațiul dintre templul lui Zeus și al Afroditei. Pe baza acestora, ca și a puținelor observații proprii, P. A. ne prezintă un fel de tabel, o schiță geometrică, metodă unică în arheologie, unde straturile sunt redată sub forma unor suprafețe trasate cu rigla la Cabinetul de desen al Institutului, între care sunt intercalate spații albe, pe care au fost semănate, la întâmplare, însemnări de caracter stratigrafic. Ce-a voit să demonstreze autorul prin acest tabel, care nu poate fi socotit nici cel puțin un simulacru de profil stratigrafic, ar fi greu de știut și chiar de intuit. O asemenea improvizație nu poate fi admisă nici unui începător, cu atât mai puțin unui arheolog cu pretenții, care, întâmplător, este și directorul Institutului de Arheologie din București și fost profesor la Catedra de istorie veche și arheologie a Facultății de Istorie a Universității din București.

După opinia lui P. A., cultul lui Zeus și cel al Afroditei ar fi fost introduse la Histria încă din ultimele decenii ale secolului VII î. Chr., „sub forma unor vetre de cult, a unor gropi de ofrande, poate și a unor mici sanctuare”. În legătură cu aceste afirmații sunt de făcut două obiecții. În primul rând trebuie să recunoaștem că, în ciuda eforturilor făcute până acum, nu dispunem de dovezi certe și concludente cu privire la existența unui emporion, respectiv a unei prime etape de dezvoltare a Histriei încă din a doua jumătate a secolului VII î. Chr. Cele câteva fragmente ceramice susceptibile de a fi datate în această vreme nu pot constitui dovada unei așezări stabile, ci doar, eventual, a fazei primelor contacte dintre greci și autohtoni. Este limpede că fără existența unei așezări stabile, cât de cât bine constituite, nu poate fi vorba de instituirea unui loc de cult, special amenajat și cu un minimum de forme de organizare pentru trei divinități distincte, Zeus, Afrodita și Apollon (p. 231).

În al doilea rând, ni se pare că era necesar să ni se demonstreze în mod limpede că au existat asemenea vetre de cult și gropi de ofrande în a doua jumătate a secolului VII î. Chr. și totodată să ni se prezinte dovezile pe temeiul cărora s-a putut identifica existența celor trei culte la această dată așa de timpurie și pe astfel de date arheologice incerte sau, oricum, ne semnificative.

În continuare autorul afirmă că „templele de piatră s-au ridicat abia către mijlocul secolului următor”, când, după aceeași opinie, „s-a stabilit și programul constructiv al celor două sanctuare mai bine conservate, cel al lui Zeus și cel al Afroditei”. Și pentru a ne convinge, ne prezintă câteva date despre templul lui Zeus și apoi despre sanctuarul Afroditei. În această succintă prezentare a perioadei de început a zonei sacre histriene, autorul este destul de confuz și nedecis. Referindu-se la cele două monumente religioase, când le denumește temple, când sanctuare, când unul apare ca templu, iar celălalt ca sanctuar. Confuziile provin, desigur, de la precara cunoaștere a situației arheologice din acest sector histrian, pe care autorul încearcă să ne-o înfățișăm ca pe o stare de lucruri bine precizată. Din această cauză nu putem câtuși de puțin fi convinși că la mijlocul secolului VI î. Chr. existau la Histria două temple de piatră și că între acestea și unele „gropi de cult” din apropiere poate să existe o legătură directă sacră și cronologică.

Potrivit opiniei autorului, fără să ne ofere nici un fel de argument concret și credibil, cele două „temple-sanctuare” ar fi fost dărâmate și prădate în cursul atacului sciților și al ofensivei acestora către sud, pe urmele lui Darius I, cândva „în jurul anului 500 î. Chr. sau în primii ani ai secolului V î. Chr.”. O asemenea datare ne obligă să admitem că Darius cu armata sa continuau încă să zăbovească pe litoralul de nord și de vest al Mării Negre, la mai bine de 14 ani de la campania sa scitică, sau că sciții s-au gândit abia acum să se răzbuie pe regele persan, pornind un atac spre sud.

O altă „prădăciune, incendiere și dărâmare” ar fi avut loc în timpul revoltei orașelor vest-pontice din anul 313 î. Chr. împotriva lui Lysimach, fără să ne ofere nici de data aceasta, cea mai însemnată dovadă.

După această „introducere (p. 232–233) referitoare la zona sacră în perioada dintre sfârșitul secolului VII și anul 313 î. Chr., timp în care monumentele sacre au fost, potrivit opiniei autorului, „prădate, incendiate și dărâmate” în mai multe rânduri, se trece la prezentarea „dosarului stratigrafic” al ultimelor decenii din istoria zonei sacre și al distrugerii definitive” (p. 233), care a avut loc, potrivit textului, către mijlocului secolului I î. Chr., când „se va produce și desacralizarea și abandonarea acestei părți a cetății” (p. 234). Înainte însă de această dată, templul Afroditei a mai „suferit o puternică distrugere spre sfârșitul epocii elenistice”. Nu știm ce se poate înțelege, cronologic vorbind, prin „sfârșitul epocii elenistice” și cu atât mai puțin de ce din zona sacră a fost distrus la această dată numai templul Afroditei. Să fi avut acești necunoscuți „barbari” vreo răfuială numai cu templul Afroditei?

În fine, ajungem să luăm cunoștință și de „dosarul stratigrafic” propriu-zis al zonei sacre. Întâlnim aici tot felul de numerotări și sigle, care, pentru orice cititor, nu rămân decât niște necunoscute și semne specifice notelor brute de șantier. Toate aceste notări dau impresia unei introduceri în algebră. Stratigrafia începe cu un pavaj, denumit 2 + 1, care, în realitate, este pavajul 2, devenit, după reparații pavajul 1. „Precizarea cronologică a pavajului” (p. 238), cu care suntem amenințați, lipsește cu desăvârșire. Pentru aceasta ne trimite la câteva fragmente ceramice (numerotate strident) descrise în catalog, dar pe care nu le datează, lăsându-i cititorului libertatea și avantajul de a se orienta și documenta în studiul ceramicii elenistice târzii.

După această etapă de refacere a zonei, inclusiv a templului lui Zeus (nu ni se spune cu ce prilej a fost și aceasta dezafectat), „la un interval de timp nu prea lung”, zona sacră avea să sufere o nouă distrugere și incendiere, în urma căreia spațiul respectiv avea să fie desacralizat și abandonat. Această nouă și mare distrugere ar fi fost sesizată stratigrafic printr-un strat de arsură, denumită arsura 3, identificată, ni se spune, destul de clar în profilul secțiunilor IV și VI din 1971, profil care, de fapt, nu există.

Resturile monumentelor, în urma amintitei distrugerii, au fost acoperite, potrivit celor consemnate de autor, de un strat de pământ brun, suprapus la rândul lui de un al doilea strat de arsură (arsura 2, prima nu apare), rezultat al unei alte distrugerii prin foc. Deși ni s-a spus ceva mai sus (p. 238) că zona a fost, repetăm, desacralizată și abandonată, totuși aceasta avea să mai sufere o nouă distrugere și incendiere (p. 239). Cine și ce interes avea să mai distrugă resturi ale unui dezastru anterior, care ar fi fost și total, numai autorul ar putea să-i deslușească logica.

În urma acestui ultim eveniment are loc o nivelare a terenului și apoi o reamenajare civilă a sectorului prin construirea de străzi, un cuptor gospodăresc, locuințe etc.

Pentru a ne convinge de exactitatea și calitatea stratigrafiei zonei sacre, care se sprijină în principal pe observațiile Victoriei Andronescu, autorul ne prezintă un fel de sinteză a acesteia, pe puncte, de unde nu se poate spune că ar fi ceva de reținut în plus, în raport cu cele expuse anterior mai pe larg, păstrând aceeași lipsă de coerență și de claritate.

Nu vom stăruii asupra capitolului V de la p. 243–248, deoarece aici se face descrierea ceramicii, în marea ei majoritate în stare fragmentară, cu stabilirea de analogii și încadrare cronologică. Pentru a da un cât mai solid suport datării unora din descoperirile ceramice, suntem plimbați, pe calea analogiilor, prin cele mai de seamă orașe din toată lumea grecească și prin principalele publicații străine de specialitate. În multe cazuri datările se întind pe perioade mari de timp, cuprinse adesea între 50 și 100 de ani sau sunt făcute cu multă aproximație. Ar fi mai mult decât imposibil să poți data straturi arheologice ce se succed la intervale de timp foarte scurte, de câteva decenii (ultimele din istoria zonei sacre și a distrugerii ei definitive, p. 233), cu repere cronologice, care depășesc cu mult limitele de timp fixate de autor în decenii. O atare stare de lucruri este, de fapt, recunoscută chiar de P. A. în capitolul VI, rezervat concluziilor, care, prin formulările sale anulează tot ce a încercat să construiască pe linie de cronologie. El afirmă, de pildă, că „ceramica recoltată nu permite surprinderea unor diferențe cronologice semnificative între niveluri”, remarcând totodată și existența unei uniformități în aspectul acesteia. De altfel, se știe foarte bine, dacă mai era necesar să amintim, că ceramica din faza finală a epocii elenistice și a începutului expansiunii romane spre est nu poate servi ca element de datare așa de strâns ca cea din perioadele anterioare. În consecință, se poate afirma că încercarea de a data cu exactitate straturile de nivelare și arsură din zona sacră a Histriei, ce se întind pe o perioadă de timp limitată, numai pe baza ceramicii, de cele mai multe ori cu totul nesemnificativă, este sortită în întregime eșecului. La aceasta se adaugă și faptul că într-o

cetate ca Histria, cu o istorie și straturi de cultură mult frământate, unde antrenarea obiectelor, ceramicii și a monedelor s-a putut face ușor de la un strat la altul, mai ales când depunerile arheologice reprezintă nivelări și sunt străpunse de gropi ulterioare, nu credem că este posibilă stabilirea unei cronologii așa de fine cum se încearcă în sectorul zonei sacre din faza sa finală.

Nici ceramica getică nu poate fi folosită ca element de datare mai strâns, știut fiind că tipurile de vase respective aparțin fazei clasice a civilizației geto-dacice din ultimele două decenii de dinaintea cuceririi romane, fără să se poată preciza nici cel puțin jumătatea de secol căreia îi aparține.

Prezentul raport brut de săpături este însoțit, în final, de un catalog (p. 250–260), ce cuprinde descrierea ceramicii descoperite în ultimele straturi arheologice ale zonei sacre, precum și de o anexă în care ne este prezentată ceramica din mormintele descoperite în tumulul nr. XV din necropola Histriei. După cum se poate lesne observa, anexa nu are absolut nici o legătură cu subiectul tratat. Fără îndoială, o astfel de lipitură nefirească și illogică surprinde pe orice cititor. În aceeași măsură surprinde și faptul că anexa respectivă nu are nici o indicație cronologică cu privire la mormintele descoperite în acest tumul, precum și mărturisirea făcută de autor în nota de la p. 261, din care rezultă că ceramica din movila în cauză „nu mai este”, cu trei excepții, și că „unele descrieri, bazate pe fișele din desenele vechi din 1956 nu au mai putut fi completate”. Din păcate, cu această anexă complet străină de subiect, autorul n-a făcut altceva decât să întărească și mai mult convingerea că ne aflăm în fața unei improvizații, respectiv a unui simulacru de raport de săpături arheologice.

Din cele consemnate mai sus se pot desprinde unele concluzii menite să scoată în evidență carențele unei cercetări arheologice.

1. După cum s-a văzut și adesea s-a subliniat, „articolul” supus discuției noastre nu se poate nici pe departe să se înscrie în rândul studiilor și, din păcate, nici al unor rapoarte de săpături elaborate. Acesta nu este altceva decât un „dosar” cu note de șantier, neprelucrate și nesistematizate. A ocupa o bună parte a unui fascicol al revistei *SCIVA*, care nu depășește în total 90 p., cu un astfel de material arheologic fără noimă, pe parcursul a 36 p. de tipar, este un abuz săvârșit de autor, care semnează și ca redactor șef al acestei cunoscute publicații. Este, în același timp, și o serioasă daună științifică adusă revistei, ale cărei pagini sunt destinate în principal adevăratelor studii și discuții de specialitate. Avem ferma convingere că, dacă un asemenea material ar fi fost prezentat spre publicare de oricare arheolog din țară, primul care s-ar fi opus în mod categoric să fie publicat ar fi fost, în mod justificat, redactorul șef al revistei, Petre Alexandrescu.

2. Nu se poate concepe publicarea unei stratigrafii fără ca aceasta să nu fie însoțită, în mod obligatoriu, de profilurile zonei cercetate. Fără această condiție, orice încercare de a construi o anumită stratigrafie se dovedește absolut inutilă. În materialul publicat se vorbește adesea de profilurile unor secțiuni, cu straturi și arsuri, niveluri, gropi etc., fără ca acestea să fie redade grafic și încadrate în planul general al săpăturilor și al secțiunilor respective. Schița de la p. 235, despre care am mai vorbit, este o simplă improvizație, fără precedent în arheologie în general, constând din suprafețe trasate cu rigla, între care sunt lăsate suprafețe libere, cu însemnări diverse, cunoscute și înțelese numai de autor. Această schiță reprezintă în viziunea autorului „stratigrafia zonei sacre histriene, de la începuturi și până la Augustus”. O asemenea metodă, cu totul neobișnuită și nepermisă nici începătorilor și amatorilor, reprezintă un grav prejudiciu adus prestigiului actualei cercetări arheologice românești și al autorului însuși.

3. „Dosarul stratigrafic” al zonei sacre histriene, după cum afirmă în mai multe rânduri A. P., se sprijină pe observațiile anterioare ale Victoriei Andronescu. Firese era să ni se înfățișeze în principal propriile rezultate, cu corectările și completările de rigoare făcute în cercetările preluate și întreprinse până în 1980, tocmai cu scopul de a pune ordine în săpăturile și stratigrafia acestui sector arheologic. De fapt, autorul a abandonat săpăturile din zona sacră încă din 1980, încât publicarea „dosarului stratigrafic” la 13 ani după încetarea investigației arheologice nu mai poate fi atât de fidelă și lesne de redat. Așa ne explicăm deseori ezitări și mai ales absența unor precizări stratigrafice și cronologice, care să risipească multe din semnele de întrebare ce persistă încă în legătură cu săpăturile efectuate în acest sector arheologic histrian.

4. Materialul arheologic descoperit, reprezentat exclusiv de ceramică, în cantități reduse și fără semnificații deosebite, nu poate servi la stabilirea unei cronologii așa de fine cum o necesită o cercetare de genul celei de la zona sacră a cetății. Catalogul cu descrierea și ilustrarea ceramicii, care ocupă un număr de 11 p., nu servește scopului pentru care a fost întocmit.

5. Am găsit de cuviință să atragem atenția asupra acestui „articol” publicat de Petre Alexandrescu, întrucât ne aflăm în fața unei metode „originale”, străină cercetării arheologice actuale românești. De aici rezultă limpede că nu este suficient să devii director de Institut, profesor universitar, redactor șef și vicepreședinte al Comisiei Naționale de Arheologie, ca rezultatele muncii să-ți fie luate drept exemplu demn de urmat și că acest cumul onorant de funcții, obținut după 1989, nu se datorează unei activități arheologice și științifice de excepție, așa cum era de așteptat.

În final ne punem întrebarea, oare așa trebuie să arate înnoirile și transformările în bine pe care le-am așteptat în acești ultimi ani în domeniul arheologiei în general și în activitatea Institutului de Arheologie din București în special?

„DER STRATIGRAPHISCHE DOSSIER” DER SAKRALZONE VON HISTRIA – ZWISCHEN REALITÄT UND IMPROVISATION

ZUSAMMENFASSUNG

In einem Artikel aus der Zeitschrift *SCIVA*, 44, 1993, 3, S. 231–266, versucht Petre Alexandrescu die stratigraphische Lage der Sakralzone von Histria darzustellen. Indem er sich fast hauptsächlich auf die Ausgrabungsnoten von Victoria Andronescu stützt, baut der Autor eine merkwürdige Stratigraphie auf, die nichts gemeinsam mit einer realen archäologischen Forschung hat. Es wird keine Darstellung einer Stratigraphie in der Archäologie konzipiert, ohne dass diese von den Ausgrabungsprofilen begleitet werden. Diese wurde in einer eigenartigen Maniere aufgebaut im Arbeitskabinett und nicht im Gelände. Deshalb, erscheint auf Seite 235 eine Art graphische Darstellung, mit Linien die mit dem Lineal gezogen wurden, und Anmerkungen, die nur der Autor noch herausfinden kann.

Eine solche anarchische Darbringung, ohne einer konkreten archäologischen Basis, kann nur zu schweren Konfusionen führen und zu falschen historischen Schlußfolgerungen tragen. Die gefundene Keramik ist separat beschrieben, vom archäologischen Kontext gebrochen, wobei dies noch schwieriger das Verstehen der sogenannten Stratigraphie der Sakralzone von Histria macht.